

Raqamli Valyutaning Barqaror Rivojlanishi

Urakova Maqsad Hakimovna¹, Ikromova Manzura Alisherovna²

Annotatsiya: Mazkur ishda raqamli valyutalarning barqaror rivojlanishiga oid asosiy tendensiyalar, omillar va kelajakdagi istiqbollar tahlil qilinadi. Raqamli valyutalar (kriptovalyutalar) bugungi kunda moliya bozori va iqtisodiy tizimda muhim o‘rin egallab, ularning barqaror rivojlanishi global iqtisodiyotning barqarorligi uchun ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu mavzu doirasida raqamli valyutalarning asosiy xususiyatlari, ularning xalqaro savdo, investitsiyalar va moliya tizimiga ta’siri ko‘rib chiqiladi.

Kalit sozlar: raqamli valyutalar, kriptovalyutalar, barqaror rivojlanish, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy tizim, xalqaro savdo, investitsiyalar, texnologik rivojlanish, tartibga solish, iqtisodiy o‘rnatish.

So‘nggi yillarda dunyo iqtisodiyoti raqamli texnologiyalar ta’sirida jadal o‘zgarib bormoqda. Ayniqsa, moliyaviy tizimda yuz berayotgan innovatsion yondashuvlar yangi imkoniyatlarni yuzaga chiqarmoqda. Shunday yondashuvlardan biri — raqamli valyutalarning paydo bo‘lishi va ularning kundalik iqtisodiy faoliyatga tobora kengroq kirib kelayotganidir. Raqamli valyutalar nafaqat an’anaviy pul muomalasiga muqobil sifatida, balki butun moliyaviy tizimni qayta shakllantirishga qodir vosita sifatida qaralayapti. Raqamli valyuta – bu faqat elektron shaklda mavjud bo‘lgan, raqamli platformalarda saqlanadigan va uzatiladigan to‘lov vositasidir. Ular davlat tomonidan chiqarilishi mumkin (masalan, Markaziy bank raqamli valyutalari – CBDC), yoki mustaqil, markazlashmagan tizimlar orqali (masalan, Bitcoin, Ethereum kabi kriptovalyutalar) yaratilgan bo‘ladi. Har ikkala holatda ham bu valyutalar moliyaviy operatsiyalarni tezlashtirish, to‘lov tizimlarini soddalashtirish, tranzaksiyalarni shaffoflashtirish kabi imkoniyatlarni taklif etadi.

Bugungi kunda dunyoning ko‘plab mamlakatlari raqamli valyutalar bilan bog‘liq tajribalarni o‘rganmoqda. Xitoy, Yevropa Ittifoqi, AQSh, Yaponiya kabi davlatlar o‘zlarining markaziy bank raqamli valyutalarini sinovdan o‘tkazayotgan bir paytda, rivojlanayotgan davlatlar ham bu jarayonda faol ishtirok etishni maqsad qilmoqda. Shu bilan birga, raqamli valyutalarning barqaror rivojlanishi uchun ularning huquqiy asoslari, texnologik infratuzilmasi, xavfsizlik choralari va foydalanuvchilar ishonchi muhim ahamiyat kasb etadi.

2023-yil 10-11 may kunlari Londonda bo‘lib o‘tgan Raqamli Pul Instituti (DMI) simpoziumi raqamli valyutalar bo‘yicha mutaxassislarni (ham bevosita, ham virtual tarzda) – 90 dan ortiq markaziy banklar, nazorat organlari, moliyaviy institutlar va texnologik kompaniyalar vakillarini – raqamli moliya sohasidagi so‘nggi o‘zgarishlarni muhokama qilish uchun bir joyga jamladi. Ushbu tadbir ishtirokchilarga raqamli moliya sohasidagi eng so‘nggi yangiliklar bilan tanishish va sohaga oid boshqa mutaxassislar bilan muloqot qilish uchun qimmatli imkoniyat yaratdi. Simpozium sakkizta sessiyaga bo‘lingan bo‘lib, har biri raqamli moliyaning turli jihatlariga bag‘ishlangan edi, jumladan chakana markaziy bank raqamli valyutalarini (CBDC) loyihalash va joriy etish, moliyaviy tizimdagi stabilkoinlar va tokenlarning roli, xalqaro to‘lovlarning kelajagi, raqamli aktivlarni tartibga solish va boshqalar. SDK.finance asoschisi va texnik direktori Pavlo Sidelov (“Raqamli to‘lovlar olami: amaliy kurs” kitobi muallifi sifatida ham tanilgan) simpozium ishtirokchilaridan biri bo‘lib, markaziy bank raqamli valyutasi (CBDC) kelajagi bo‘yicha o‘z fikr va mulohazalari bilan o‘rtoqlashdi.

Markaziy bank raqamli valyutasi (CBDC) ulkan salohiyatga ega ekani shubhasiz. Shuningdek, dunyo bo‘ylab ko‘plab markaziy banklar chakana CBDC joriy etishni tobora ko‘proq ko‘rib chiqayotgani

¹ Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakul’teti Buxgalteriya hisobi va statistika kafedrasida dotsenti

² Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti 3-bosqich talabasi

ham aniq. Raqamli valyutalar naqd pulsiz jamiyat sari yo'lda kuchli vositaga aylanishi, shuningdek, hozirda butun dunyo bo'ylab raqamli to'lovlar sohasida ustunlik qilayotgan Visa yoki MasterCard kabi karta tizimlariga ishonchli muqobil bo'lishi mumkin. Biroq, markaziy banklar CBDCni ishlab chiqish va joriy etishda texnik va huquqiy jihatdan ko'plab qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Ushbu jarayonda ularning eng muhim vazifasi – zamonaviy iqtisodiyotda markaziy bank pullarining iste'molchilar uchun mavjudligini ta'minlashdir. Xususiy pullar kredit va likvidlik xavflariga duchor bo'lganligi sababli, xavfsiz markaziy bank pullariga tayangan barqaror pul-kredit va moliyaviy tizimga ega bo'lish muhim ahamiyatga ega.

Moliyaviy barqarorlik nuqtai nazaridan qaralganda, raqamli valyuta joriy etilgach, bank omonatlarining CBDC va stabilkoinlarga o'tishi kredit stavkalarining oshishiga olib kelishi mumkin. Markaziy banklar uchun yana bir to'siq – nafaqat boshqa banklarga, balki alohida iste'molchilarga ham xizmat ko'rsatish zarurati. Chunki ular odatda faqat boshqa banklar bilan ishlashadi, jismoniy shaxslar bilan emas. Ular bu bozor va uning o'zaro aloqalari haqida yetarli tushunchaga ega emaslar va raqamli valyutalarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun o'z ish jarayonlarini qayta ko'rib chiqishlariga to'g'ri kelishi mumkin. Bundan tashqari bugungi kunda raqamli valyutalardan foydalanayotgan yoki ularni faol tadbir etayotgan davlatlar soni tobora ortib bormoqda. Bu davlatlarni ikki asosiy guruhga ajratish mumkin:

1. **Markaziy bank raqamli valyutasi (CBDC)ni joriy etgan davlatlar.** Bu davlatlar o'zlarining markaziy banki orqali rasmiy raqamli valyutani ishga tushirgan yoki keng miqyosda sinovdan o'tkazmoqda:

Xitoy – Digital Yuan (e-CNY): Xitoy eng yirik CBDC sinovlarini olib borayotgan davlatlardan biri bo'lib, bir nechta yirik shaharlarda raqamli yuan keng joriy etilgan.

Nigeriya – eNaira: Afrikadagi ilk CBDC hisoblanadi. 2021-yilda ishga tushirildi.

Bahamas – Sand Dollar: Dunyodagi ilk rasmiy joriy etilgan raqamli valyuta (2020-yil).

Jamaika – Jam-Dex: 2022-yilda rasmiy ravishda ishga tushirilgan.

O'rta Afrika Respublikasi – Sango Coin: CBDC emas, lekin davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan kriptovalyuta sifatida ishlatilmoqda.

2. Sinov bosqichida yoki ishlab chiqish jarayonida bo'lgan davlatlar. Bu davlatlar raqamli valyuta konsepsiyasini sinab ko'rmoqda yoki tayyorgarlik ishlarini olib bormoqda:

Yevropa Ittifoqi (Yevro hududi) – Digital Euro: Yevropa Markaziy banki raqamli yevroni 2025-yilgacha joriy etish rejasini ishlab chiqmoqda.

AQSh – Digital Dollar: Hozircha rasmiy ishga tushmagan, lekin Federal rezerv CBDC bo'yicha tadqiqotlar olib bormoqda.

Rossiya – Raqamli rubl: 2023-yildan boshlab pilot loyihalari boshlangan, 2025-yilgacha keng joriy etish rejalashtirilgan.

Hindiston – Digital Rupee: 2022-yilda pilot tarzda ishga tushirilgan.

Turkiya – Digital Lira: 2023-yilda sinov bosqichi boshlangan.

Qozog'iston – Digital Tenge: Sinov bosqichida, 2025-yilgacha joriy etilishi rejalashtirilgan.

Birlashgan Arab Amirliklari – Raqamli dirham ustida faol ish olib bormoqda.

Markaziy bank raqamli valyutalarining (CBDC) joriy etilishi global moliyaviy tizimda chuqur strukturaviy o'zgarishlarga olib kelmoqda. Bu jarayon moliyaviy barqarorlik nuqtai nazaridan bir qancha imkoniyatlar bilan bir qatorda, muhim xavf-xatarlarni ham yuzaga keltiradi.

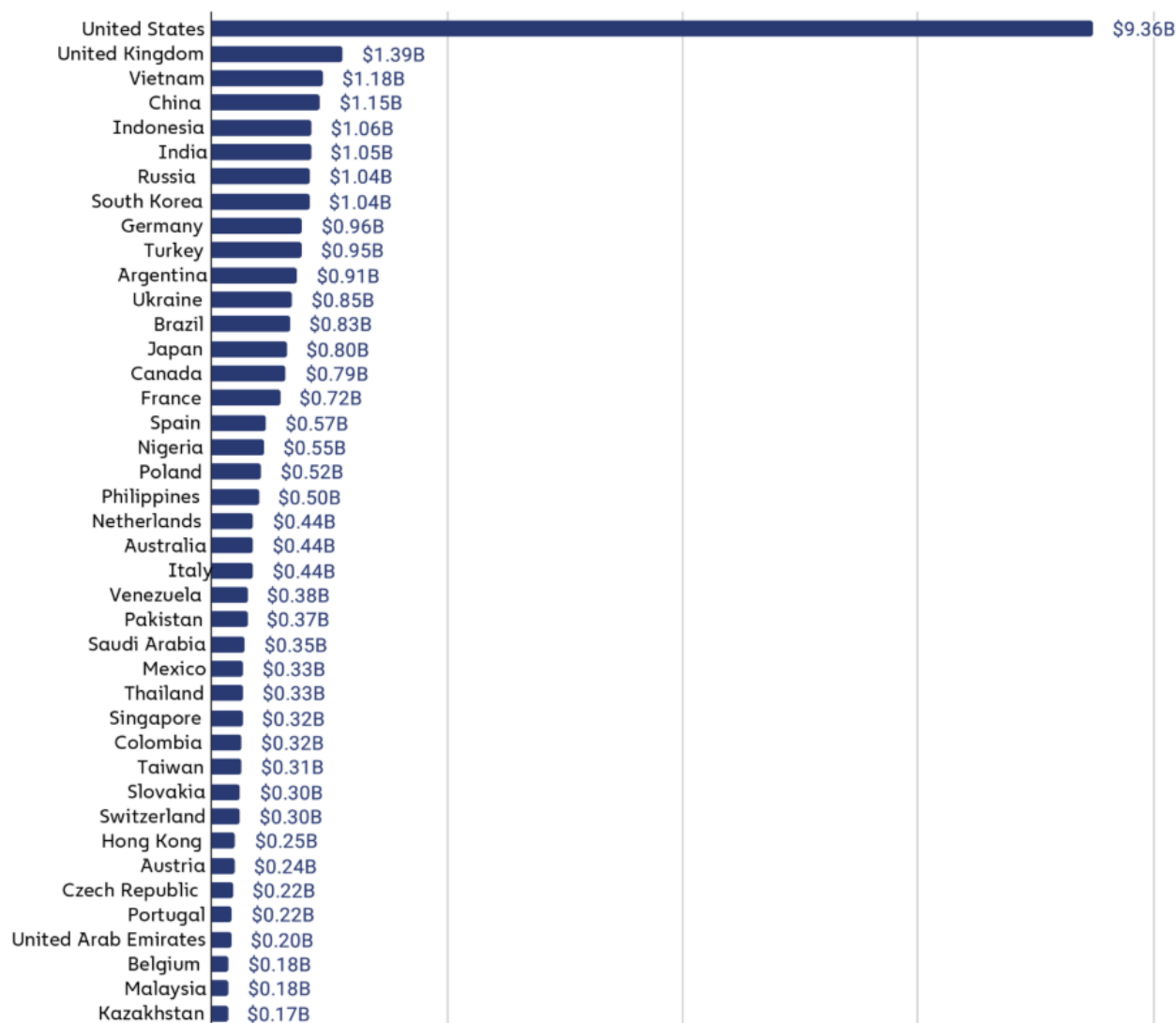
Avvalo, CBDC larning keng joriy etilishi bank tizimidagi an'anaviy omonatlarning raqamli valyutalarga o'tishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu esa tijorat banklarining depozit bazasini qisqartiradi, ularning kredit berish salohiyatini kamaytiradi va natijada kredit stavkalarining oshishiga olib kelishi

ehtimoli mavjud. Ayniqsa, iqtisodiy tizimning raqamli valyutalarga moslashuvi sekin bo'lsa, bu holat moliyaviy tizimda beqarorlikka sabab bo'lishi mumkin.

Kriptoalyuta davlatlarga kirib kelgandan so'ng, davlatlar kriptoalyutaga nisbatan o'z narxlarini belgilashni boshlaydi. Davlatlar o'rtasida qiymat tafovut yuzaga keladi.

Kriptoalyutalar narxi juda o'zgaruvchan bo'lgani uchun, ulardan olinadigan foyda ham yuqori darajada o'zgarishi mumkin. Bu soha xavfli bo'lishi mumkin, chunki narxlarning keskin o'zgarishi katta foydalar yoki yo'qotishlarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari davlatlar kriptoalyutalardan foyda olishadi.

1-rasm. Davlatlar kesimida kriptoalyutadan olingan foyda summasi

Ushbu diagrammada ko'rinib turibdiku, ko'plab davlatlar kriptoalyutadan foyda olishgan eng ko'p daromad olgan davlat AQSH eng kam foyda olgan davlat esa Qozoqiston davlati. Rasmda davlatlar bo'yicha kriptoalyutadan olingan foyda summasi ko'rsatilgan. Quyidagi asosiy xulosalarni chiqarish mumkin:

AQSH yetakchi o'rinda — United States \$9.36B bilan eng ko'p foyda olgan davlat hisoblanadi. Bu ko'rsatkich boshqa davlatlardan ancha yuqori, bu esa AQSHda kriptoalyuta bozori keng rivojlanganini ko'rsatadi.

Yevropa va Osiyo davlatlari ham faol — United Kingdom (\$1.39B), Germany (\$0.94B), Turkey (\$0.93B), France (\$0.58B), va Netherlands (\$0.48B) kabi davlatlar yuqori o'rinda. Osiyo davlatlaridan esa Vietnam (\$1.18B), China (\$1.15B), India (\$1.06B), Indonesia (\$1.06B) va Russia (\$0.94B) katta foyda ko'rgan.

Markaziy Osiyo davlatlaridan faqat Qozog‘iston kiritilgan — Kazakhstan \$0.17B bilan ro‘yxatning oxirida joylashgan. Bu mintaqadagi boshqa davlatlarda kriptovalyutadan foyda olish darajasi pastligini ko‘rsatadi.

Kriptovalyuta bozori global miqyosda kengaymoqda — Ro‘yxatda Lotin Amerikasi (Argentina, Brazil, Venezuela, Mexico, Colombia), Afrika (Nigeria), va Osiyo (Filippin, Tailand, Singapur, Malayziya) davlatlari ham mavjud. Bu kriptovalyuta nafaqat rivojlangan, balki rivojlanayotgan mamlakatlarda ham foydalanilayotganini bildiradi.

Foyda miqdori bo‘yicha keskin tafovut mavjud — Eng yuqori (AQSH) va eng past (Qozog‘iston) foyda orasida katta farq bor. Bu mamlakatlar o‘rtasida texnologik rivojlanish, investitsiya muhiti va tartibga solish siyosatlarida farqlar borligini ko‘rsatadi.

Davlatlar kriptovalyutadan soliq, litsenziya to‘lovlari va investitsiya oqimlari orqali foyda ko‘rmoqda. Bu foyda ularni kriptovalyuta bozorini qonuniylashtirishga, tartibga solishga va infratuzilmasini qo‘llab-quvvatlashga undaydi. Natijada, kriptovalyutalar uchun yanada barqaror va ishonchli muhit yaratiladi, bu esa ularning uzoq muddatli rivojlanishini ta‘minlaydi.

Raqamli valyutalar zamonaviy moliyaviy tizimning ajralmas bo‘lagiga aylanib, to‘lovlar tizimi samaradorligini oshirish, tranzaksiyalarni tez, xavfsiz va shaffof amalga oshirish imkonini bermoqda. Ularning barqaror rivojlanishi esa raqamli infratuzilmaning mustahkamligi, huquqiy me‘yorlarning takomillashuvi, foydalanuvchilarning raqamli savodxonligi va davlatlar o‘rtasidagi xalqaro hamkorlikka bevosita bog‘liqdir. Raqamli valyutalarning oqilona joriy etilishi orqali nafaqat moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi oshadi, balki iqtisodiy jarayonlar ustidan davlat nazorati ham kuchayadi. Shu bilan birga, ushbu sohadagi xavf-xatarlarni minimallashtirish va ishonchli tizimni shakllantirish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Demak, raqamli valyutaning barqaror rivojlanishi – kelajak iqtisodiyotining raqamli transformatsiyasini ta‘minlovchi muhim omildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdulloev, A. J. (2023). THE ROLE AND IMPORTANCE OF STRATEGIC PLANNING IN MARKETING.
2. Abdullayeva, H. N., & Sardor, M. (2024). RAQAMLASHTIRISH-MAMLAKAT TARAQQIYOTNING MUHIM OMILI. INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS, 3(27), 113-121.
3. Abdullayeva, H. (2024). KORXONA FAOLIYATIDA INNOVATSION MARKETINGDAN FOYDALANISH. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 49(49).
4. Axrorovna, B. M. (2022). The Importance of Digitizing the Tax System. *European Journal Of Business Startups And Open Society*, 2(11), 1-5.
5. Giyazova, N.B. (2024). INCREAZING THE EFFICIENCY OF WASTE RECYCLING IN THE ECONOMY OF OUR COUNTRY. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 3(34), 455-461.
6. Giyazova, N.B., & Sh.B.S. (2024). ZAMONAVIY RAQAMLI IQTISODIYOTDAGI MUAMMOLAR VA CHORA-TADBIRLAR. *Science and innovation*, 3(Special Issue 42), 482-489.
7. Shukhratovna, U. M., & Bayazovna, G. N. (2025). FOREIGN EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF MOBILE INTERNET. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(49), 250-256.
8. Таирова, М. М., & Зойитов, Д. (2024). ЗНАЧЕНИЕ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ. *Science and innovation*, 3(Special Issue 42), 371-376.
9. Таирова, М. М., & Рахматуллаева, Ф. М. (2015). Условия формирования инновационной экономики. *Наука 21 века: вопросы, гипотезы, ответы*, (1), 115-118.

10. Hakimovna, U. M., & Muhammedrisaevna, T. M. S. (2022). The role of banking and accounting in the development of small business and entrepreneurship. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11, 136-143.
11. Sayfullayeva, M. (2023). Establishment Of Agritourism Clusters In Uzbekistan Based On The Principles Of Sustainable Tourism. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 35(35).
12. Raxmatullayeva, F. M. (2024). MINTAQALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. Indexing, 1(1).
13. Raxmatullayeva, F. M., & Shaxzod, J. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RESURLAR ISTE'MOLIGA TA'SIRI. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 3(34), 496-502.
14. Mubinovna, R. F. (2025). RAQAMLI IQTISODIYOTDA PLATFORMALAR AHAMIYATI. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY, 3(30), 220-225.
15. Rasul o'g'li, K. U., & Bayazovna, G. N. (2025). KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING ROLI. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 4(37), 342-348.
16. Aliyor o'g'li, X. S., & Bayazovna, G. N. (2025). KIBERXAVFSIZLIK–RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANISHINING MUHIM OMILI. *THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY*, 3(31), 113-117.
17. Shuxratovich, T. B., & Bayazovna, G. N. (2025). INSON KAPITALINING RAQAMLI IQTISODIYOTDAGI O 'RNI. *INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024*, 4(38), 187-191.
18. Shokirjon o'g'li, J. S., & Bayazovna, G. N. (2025). RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA EKOLOGIK BARQARORLIK: BLOKCHEYNNING YASHIL IQTISODIYOTDAGI ROLI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(50), 418-425.
19. Ramz o'g'li, S. D., & Bayazovna, G. N. (2025). RAQAMLI VALYUTA VA UNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI. *THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY*, 3(31), 130-135.
20. Rustam o'g'li, R. J., & Bayazovna, G. N. (2025). MOBIL TO 'LOVLAR VA ULARNING IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI. *THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY*, 3(30), 193-197.
21. Giyazova, N. B., & Azimxon ogli, Q. S. (2024). GLOBALLASHUV SHAROITIDA ENERGIYA RESURLARIDAN OQILONA FOYDALANISH. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 3(29), 159-163.
22. Giyazova, N. B., & Dildora, I. (2024). YASHIL IQTISODIYOT VA UNING KELAJAKDAGI ISTIQBOLLARI. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 3(29), 213-217.
23. Bayazovna, G. N., & Ayubovich, X. A. L. (2024). THE CONCEPT OF FINANCE AND THE STAGES OF ITS FORMATION. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (7), 673-679.
24. Bayazovna, G. N. (2024). GEOMARKETINGNING RESTORAN BIZNESIGA TADBIQ ETILISHINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 3(34), 484-490.
25. Giyazova, N. (2023). The share of world countries in the textile industry and the importance of marketing in its development. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 27, 27.

